

פְּתִי בְּרַבִּי בְּנִימִין

(רשימת-בקורת).

מחוסף, ירד אותו יום בעיני פלאים. נעלם פתאים האידיאל להרמות אליו. אם אפשר לחיות בעולם בלא "מסלול" ובלא "מערכי לשון-עבר" — מה גדלותו של זה? — ולמן היום הזה נקבע במוחי שמו של ר' בנימין כשם איש סופר מיוחד במינו, מתמיה ומורר במקצת, שיש לו שביל-היחיד, שבו ילך.

וזמן מועט אחר-כך נתגלגלה לידי רשימה של ר' בנימין, שתכנה היה הצעה על 'סוד ה'יכל-שלום' בפרוסי-הרים ברויזשלוס, אותה הצעה-ראוטופיה עצמה, כשקראתיה קודם לכן בפרקי ישעיהו ומיכה, לא הפליאתני כל-כך. כלום מקשין על נבואים, שחיו אלפים וכמה מאות שנים לפני המנקים והצפלינים והתותחים מספר מ"ב? — ואולם אוטופיה זו, כשכותבים ומדפיסים אותה בצורת הצעה בשנת תרע"ג או תרע"ד, מתמיהה היא לאר מעט. והימים אז ימי-ס טו ל' פון וימר הרמדומים שבין מלחמת איי-הבאלקאן ובין מלחמת-העולם הגדולה —

ובבית-הספרים שבעירי מצאתי בימים ההם את הוכרות "המעורר", ובהן רשימות שונות בחתימת ר' בנימין, שמשכו את לבי בסגנון המיוחד, הבית-מדרשי, ובהצאת הרברים המרושלת קצת והמושכת דוקה מפאת רשולה, הרו פרק, שהוא כתוב כולו בסגנון "כי תבוא" שבספר-דברים.

והיה מי תבוא לרשת את ארץ-מולדתך, לא תבוא אליה כצר וכאויב וקדת לשלום את יושבי-הארץ.
לא באיבה ולא בעברה ולא כמשעמט תבנה את משכן דורותיך, כי אם באהבה ובחסד, כצדק ובאמתנה:
ואהבת את יושב הארץ, כי אחיך הוא. עמפק ובשרך, לא תעלים עין מטנו:

לפני עשר שנים היה הרבה, לידי נתגלגל גליון של "הצפירה" הווארשאית היומית, ובו מאמר, ששמו היה אם איני טועה, — "מנוג ודקדוק". מכל תכנו של המאמר נשאר במוחי רק דבר זה: שבו נתקף בהתמרמרות סופר אחד, ושמו "ר' בנימין", על שנועז להביע דעה, שאין צורך ללמוד דקדוק בארץ-ישראל, שהלשון העברית מדוברת בה, ועוד אני זוכר, שבעל-המאמר, שהיה כמדומני מורה-גמנסיה בארץ-ישראל, השווה את ר' בנימין זה לעגלוגו של ג'טה, שאף הוא זלזל בדקדוק מחוסר-ידיעהו בעוד שנטה עצמו הרשה לעצמו לפעמים לפרוץ את גדר-הדקדוק, אבל מדיעה ובכוונה תחילה (אנכי חשכתי אז: לא חרפה גדולה כל-כך היא להיות עגלוגו של ג'טה, הוי, מי ישימי כזה!) — אודה, שבמוחי הצעיר אז לא תפסתי את הענין כל צרכו ובשום אופן לא הבנתי, כיצד אפשר לו לאדם, שהוא, כנראה, גם סופר בישראל ושהוא מעוטר בשם "רבי" ושצויתיו לי משום-כך בעל זקן ארוך הוורד על פי מדותיו (נמיוני לא הטעני!) — שאדם זה יתנגד בגלוי ל"דקדוק" ושאהרים יבואו ויביחוחו על פניו במוסר-השכל ויספרו לו משל בעגלוגן — — — לא השגתי את כל זה, ואולם מסקנה אחת הוצאתי מזה בשבילי: שהעולם כולו אינו איום וגורא כל-כך, שהבריאה אינה עומדת, הם ושלום, רק על דגש חזק ועל "פעל" והתפעל, ושיש גם בין הבורגנים והמפורסמים אנשים, שיחסם לדקדוק הוא ביחסי ממש. המלמד החוטיני, המדקדק הקסוף, זה שבשעת-כעסו היו שתי עיניו ופיו דומים לחטף-סתה גדול

נכנסו לקובץ. אני חסר בן, למשל את הפולמוס בדבר ה"ממנוג", שהסב בזמנו את תשומת-לבי אליו. מדפדף אני ומדפדף בספר זה לעת-מצוא. ונעים הוא הרעיון, שהכמות אינה לא מרובה ולא מכבידה. אין האפלה יתרה במספר-עמודים. ניפה וניפה המלקט בשלש-עשרה נפות ולא השאיר אף נרגיר קטן של שעמום. גם התמונה שבראש הספר אומרת דבר-מה: הא נכרא והא ספרו! ושניהם משלימים זה את זה: האישי והספר. הויד פאראדוכמלי ובלתי-מובן אחד שורה על שניהם, גם על הסופר וגם על ספרו. הרושם הכללי של שניהם: גרסכן כטלית מצויצת של הרבנית מבריסק. יסורי-ווסטר הצעיר בנוסה של "תנו רבנן" — — — אדם, שהוא כולו אירופי, כולו בכל נימי-נפשו הרקות, ועם זה הוא יהודי טפוס. החשנות המודרניות שבמדרג ניות בלשון אביו ורבא, ולאט-לאט, עם קריאה, אתה מתרגל בכך, והורות הראשונה פורחת ונעלמת, הכל דר אצלו בשלום. הכל מתמוג. ברנר האפיקורוס והרב קוק המקובל, וזלט וויטמן ורייטשטיין בן מיימון, אברהם ואיברהים. אין סתירה כלל. אנשים בעלי-שיטה קוראים, ודאי, לכגון זה: הפספד. באמת אין כזה משום הפכפכות כלל וכלל, וזהו המוינה הטבעית, האידיאלית, שהוא ראוייה לדעת, גם לחקוי. ר' בנימין הולך לאט-לאט ומסמל לנו את טפוסו של האינטליגנט היהודי המקורי, שספג לתוכו את הש"ס ואת התניך עם הביאור של משה מדסוי ואת רביגראד נאט טאגורי — את צמרסון, וביחד עם זה הוא נושא בעול-המסורת כאבותיו. אנ היינו רגילים עד עכשו בטפוס אחר של "משכיל". הלה הגיע למדרגתו רק לאחר שפרק עול מעליו שיצא לתרבות רעה, שהציץ ונפעץ, שקיצץ בנטיעות. רוב האינטליגנטים שבנו עדיין הוא מטפוס זה. מכיון שהריחגו בתרבות זרה, נתקנו את ככלי-המסורה ונראה היה לנו, שהשתחררנו מאיזה כובד שהוא. בתחילה נדמה היה,

אם עובד-תעוב או תו ודבקו בו עינים אחרים והיה לך לפוקה ולמכשול ולמכור עין.
כי הרויש לא תורישו טלפניך כאשר לא הורישו אבותיך את יושבי-הארץ טלפנים.
ואבותיך הלא היו טובים מנך אלף טובים ולהם שם בנבורים.

קשת נבורים בידם ופני אלהים הולכים בקרבן וצעיר או ורענן העם ועוד לא חלק לבסך ופה תקוהך אה אה לא האהבה ועשות החסד? ופה כל סעמיר-הנליך אם לא תים ומישרים?
צדקה תרופם נוי ומשפט יבנה ביתו:
זכור זאת, איסוא. עמי, ואל תשט מדרך כחית —

עכשיו, כשאני מעתיק מספרו את השורות האלו, אני רואה שלמטה כתוב "לוחשן (בוקובינה) שבט תרס"ד, זאת אומרת: שבע-עשרה שנה לפני היום הזה. משמע, שראה אדם זה באיצטננות שלו את שאלת-הערביים, זו שאנו מתחכטים בה עכשיו בל-רבך, כבר אז, בימים ההם, כשהתרכי עוד בארץ והכרות-באלפור טרם ניתנה, ומשמע שיש, לו השקפה מרחיקת-ראות, שקורין "פרספקטיבה", לאדם זה. ועוד משמע, שהאוטופיה, בשעה שהיא באה מתוך אמונה שללב ומתוך אינדוידואליות חזקה, אינה אלא הרגישה מוקדמת של המציאות, וראויה היא בכל זמן ועידן לתשומת לב רצינית — — —

* * *

לפני עכשיו קובץ, רשימותיו ומאמריו של ר' בנימין (*). שנדפסו למקצועין במשך עשרים שנה בכתב-ידעת שונים. בראש הקובץ — תמונת האישי-הסופר. לא כל הרשימות שרשם (המלה "רשימה" שגורה ביותר אצל ר' בנימין והיא באמת מציינת את אופן-כתיבתו, שאינו המאמריסטיקה היבשה והרגילה, אלא כדרך שאדם רושם דרך אגב, במקרה של הודמנות לעצמו, והרשימה היא רק בבחינת טפל לגבי האישי הרושם עצמו...)

(* ר' בנימין: על הגבולין, רשימות 'פאפריס, ווינה תרפ"ג.

משלים עם המציאות ומחפש בה מוצא מסבך הפרובלימות. העבר לציטאטים ולהשוואות העתיד — לאיראליים הגדולים, וההווה — לבקשת מפלט ארעי ולהתפשרות. מאן יחסו החיובי לערביים. לאגודת-ישראל, לממשלת-הארץ, לפונציה הציונית המנצחת. בעל-טמפראמנט הוא, אך את השכל וההמיון הוא אומר להגביר תמיד על הרגש. אשר ההתלהבות — גם זו הרתית, — שיש בו בלי ספק, נתונה בתוך המכשך, ואלינו היא מניעה לפעמים רק דרך קיר של אמרות נאות.

כזה הוא ר' בנימין בתור פובליציסטן. — וכשם שתכנו מקורי אף סגנונו מקורי. ר' בנימין הוא מבדלי הסגנון המיוחד בספרותנו, וכאן יש להעיר, שבזמן האחרון רבו המזויפים של "סגנון מיוחד" אצלנו. די לו לאדם, שיחד לו מספר ידוע של מלים ארכאיות או מודרניות וישתמש בהן לצורך ושלא-לצורך בכל הזדמנות שהוא, כדי שיחשב לבעל סגנון מיוחד. הסגנון המיוחד האמתי אינו רק רגילות או "מאנירה" בלבד, אלא אופן-תפיסה מיוחד של כל הופעה ועצם. הסגנון האמתי אינו רק לבוש בלבד לתוכן, אלא גם יורד כרוך עם התוכן, כמו שהריתמוס נולד עם השיר, סגנונו של ר' בנימין יש בו משהו נדרגתי-מתייפה, כתוכן הדברים עצמו, אבל אין בו הקו של סגנון, "הסתגנות", כדרך שיש אצל אחרים. אין סגנון זה מעור אחר, אלא מוגה של התנדף והתלמוד עם פירוש רש"י — וכולו עשוי בטעם האחרונים ומתובל באותיות וגם במלים לועזיות, לשם דיוק או לשם תפארת, חס הוא לא-מעט על המליצה, גם זו של הנביאים וגם זו של התנאים והאמוראים, ואין הוא מחמיץ שום הזדמנות מלהכניסה, לפעמים מתקרב הוא במקצת אל סגנונם של ספורי-המעשיות הששובחים של ר' נחמן מבראסלאב, אינטימיות ידועה מעולפת בו בסגנון זה ונימה דקה של הומור, שעושות אותו קרוב ללבו של הקורא. כך מדבר ידיר ורע בשעת-שיחה על כוסיטה בלילות חורף, כך דבר לפנים —

שטוב כך, ואולם מעבור זמן חשים קיר-הרגש שבנו את כל רחלל הרוק, את האפס הגדול: שאבדנו הרבה ומצאנו מעט. קשה לחיות בעולם בלא אלהים ובלא אמונה, קשה ראוי לברכה הוא, איפוא, מי שמסמל לנו את האינסליגנט היהודי מן הטפוס החדש, שמנסה לאחות את הקרעים שבנפש ולפתור את הפרובלימה של יהדות ואנושיות כנפשו שלו, והלואי שהיה האיש הזה מתרחק גם מכל מפלגותיות דתית...

ימי פובליציסטן הוא ר' בנימין כו, דומה שבין אלה יתר כבודו, אך הפובליציסטיקה שלו היא לא פובליציסטיקה במובן המקובל, זוהי פובליציסטיקה מסתגנת דרך רקמות ליריות שבנפש, יצרו משיאנו לאמור עליו דבר, שמשמעו כפאראדוס: ר' בנימין הוא פובליציסטן-פוליטיסטן, שיש בו משל כותב-נובילות, בתחילת מאמריו אתה מוצא תמיד עקבות יפות של הנובילה הלירית, ההרצאה היא פיליטוניסטית-בלטריסטית והתוכן לפעמים הוא דוקא מן היבש היבש, מספרים סטאטיסטיים, וכדומה, זהו אפשר, גם הסגנון. על-פי רוב עוסק הוא בתימות כאלה — ביחוד במאמריו האחרונים שבאחרונים, שתכנם אינו נותן להיות אסטיטקן ולנהוג גהון, אין עוקרים תפוחי-אדמה כשהצוארון מוקשה בעמילן, אין קוטפים את הצבך כשהודים נתונות בכסיות של משי, ולפיכך יש שמתחסים אל דבריו כאל דברי-שירה בלבד, שבהם כל המרבה בפאראדוסים ובדברים הרחוקים מן המציאות הרי זה משובח, אך הוא עצמו דומה, לא כן יחשוב, את דבריו הוא אוהב לבסס דוקא על יסוד עובדות ריאליות, שמקרבות אותם אל השכל, ועוד שרטוטים לאישיותו בתור פובליציסטן; אין הוא שוחה נגד הזרם, ווייצמאן בדורו הוא לו כהרצל בדורו והרברט שמואל בדורו כנגדליה בן אהיקס בדורו, מקבל הוא תמיד את מרותן של התרבויות הכובשות, קורם לכן היה כרוך אחר תרבות גרמניה ועכשו — אחר זו של בריטניה, הוא

סירות יתומות בלא שייטים, השייטים עצמם צללו או נעלמו מזמן, נגרפים בזרם, והסירות תועות לברדן ומסחפות עם כל גל—ואין עוצר. יוסר טוב צרוך, איפוא, להיות לאדם כשמודמן לידו ספר, שאישיותו של האדם הסופר חופפת עליו ומצהרת מבין מכל שורה ושורה, לא אגוים אם אמר, שלי היה יום כזה כשהניע לידו הספר, על הגבולין —

ירושלים.

אך ביתר עממיות ובפחות ניהוץ—ר' קרוב, ועל-כן זכה בשעתו לתואר הספרותי הבלתי-מצוי, סופר הכיב, עכשיו, כמדומני, ר' בנימין הוא, בין כותבי-הפרוזה שכתוכנו הקאנדידאט היחיד לתואר זה, סופרי-נאליציה להוטים כרובם אחר ה"סגנון"; אך רק בעלי-האישיות שבהם משיגים, סגנון מיוחד באמת, והשאר ממשטשים על-ידו את צורתם, ר' בנימין הוא ודאי מאלה שהשיגו מה שבקשו — —

תקופתנו היא תקופה של "ספרים בלא אנשים", משל ליום נגרשו, שאתה מוצא בו

א. ז. בן-ישי.

